

A szókkal szeretkez(n)ő - A versalkotás tematizálása Lányi Sarolta költészetében

Lányi Sarolta költészetének kortársi recepciója

A 20. századi magyar irodalomtörténet-írás hiányosságai közé tartozik, hogy a századforduló jeles folyóirataiban publikált nőírók vagy írók közül csupán kevesekről közöl rendszeres értő kritikát. A Kaffka-recepció megerősödését követően a 90-es években a feminista diskurzus ugyan témájává tette a kortárs nőírók, vagy írók életművét, mégis tapasztalható, hogy az irodalomtörténészek érdeklődési területén kívül esnek olyan alkotók, akiknek egyes művei érdemesnek tarthatók a vizsgálódásra. Az elfeledett, vagy talán inkább a fel nem fedezett szerzők közé tartozik Lányi Sarolta költészete is, aki pedig már a Nyugat indulásánál rendszeresen jelentkezett a lapban, alkotásairól idáig mégsem született értő elemzés. Nem állítom, hogy a Lányi-versek mindegyike és a teljes életmű feltétlenül rekanonizációért kiált, mégis fontos elvégezni egy olyan szerző műveinek (újra)olvasását is, aki az 1910-es évek elejétől egészen a 70-es évek közepéig publikált, hiszen Lányi szövegeiből is kiolvashatók azok a poétikaelméleti és -történeti sajátosságok, amelyek az említett 60 év alatt átrajzolták a 20. század magyar irodalmának történetét.

A szerző a 10-es esztendő 21. számában jelentkezett először a Nyugatban *Egy levélről* című versével, majd szinte minden számban megjelent néhány írása. Ezeket a költeményeket a szimbolista-szecessziós hangnem jellemzi leginkább, több darabról elmondható, hogy a korai Ady szó- és motívumhasználata,¹ Kosztolányi és Tóth Árpád költészete is nyomot hagyott a költemények stílusán. A kortársi kritika ugyan elragadtatással beszél a versekről, de a szakmai véleménnyel szemben ezek az írások sokkal inkább az átlirizált személyes vallomás hangján szólalnak meg. Elsőként Tóth Árpád² méltatja a szerző írásait, az 1912-ben a Nyugat Kiadónál megjelent *Ajándék* című kötetéről azt írja: „Lányi Sarolta verseinek a hangulata: ezüstös csillogás (...) kedvenc rekvizitumai is verseiben az *ezüst* szín,³ az *ezüst*

¹ *Egy levélről*, (Nyugat, 1910/21 nov. 1. 1516-1517.) „Feküdjek akkor fekete párnán,/Fekete selyem legyen a párnám./Felettem valaki fáklyát tartson,/Fesse aranyra viaszos arcom./Feküdjek árván fekete párnán,/Zizegő selyem legyen a párnám./Valaki csendben lépjen a csendbe,/Levelet hozzon s adja a kezembe./Erőtlen kezem fel se bontsa,/Szemem a könyvet ontsa,/Könyvező szemem ne is lássa,/Szívem érezze: az ő írása./Szívem se verjen soká azután.../Halljak meg csendben aznap délután.”

² TÓTH ÁRPÁD, *Lányi Sarolta versei*, Nyugat, 1913/11 jún. 1. 847.

³ Az *ezüst* szó használatának dominanciája tényleg jellemző a korai versszövegben: „S a kis *ezüst* szoborlány sűg: szeretlek” „A kis díványon *ezüst* medve bőre...” (*Képek fantázia prizmáján*, Nyugat 1911/8. április 16.

tárgy.” Tóth kiemeli a zeneiséget, a színesztéziák használatát, a pompás jelzőket és a szövegek vizuális jellegét. Később Füst Milán az 1922/2-es számban Lányi verseit és költészetét halk „*meleg kis patakhoz*” hasonlítja, „Nála a szó szerényen és csendesen megindul - halkán, mint egy meleg kis patak, mely nem magát mutatni ömlik e világra, hanem van, mert teremtették ... - Nem mond többet, mint amit mondani akar - s ha elmondta, elhallgat - nem cifráz, csak igen-igen keveset s akkor is inkább *asszonyosan*, mint művészien ...” Érdemes összevetni Füst és Tóth érvelését, Tóth ugyanis egy másik helyen szintén a *patak* hasonlattal él *ezüst patak*kal⁴ azonosítja a szerző költészetét. (1922/11) „Egyik versében maga is *ezüst patak*nak mondja költészetét s keresve sem találhatunk szebb metaforát jellemzésül. Ez az *ezüst patak* immár tíz éve teszi zengőbbé muzsikáló hullámaival a magyar Parnasszust, tükrében tíz esztendő sok vidámsága és még több szomorúsága fürdette parti virágait, kék egét, anda holdsugarát és tragikus felhőjárását, titkos mélyekből oldott arany csillog vizében s a könnyek sóskútjai is táplálják; gazdag és áldott patak, mely nem múló folyamává növekedve tart a halhatatlanság nagy és örök tengere felé.”

A kortársi recepció Tóth és Füst, valamint Kosáryné Réz Lola⁵ kizárólag a Nyugat szépségeszményének esztétizáló horizontjából ítéli meg a verseket. Tóth az 1913-ban megjelent kritikájában a könnyedség, a finomság a színesztéziás jelleg és a gazdag jelzők felől közelít, az 1922-ben publikáltban viszont már teret enged a nemi identitás kérdésének, rákérdezve a női beszédmód sajátosságaira. Különös megítélés alá esett a női irodalom a kortársak írásaiban is, hiszen Németh László megállapítja, hogy Kaffka Margit „az lett, amire a természet is kijelölte: a Nő”⁶ Móricz Zsigmond a *Színek és évek* recenziójában a szerző nőiességét hangsúlyozza Kaffkát „asszonyírónak” nevezi és határozottan kijelenti, hogy „az életnek írásban kiélése éppen úgy lehet asszonyi lehetőség, mint férfiúi”⁷ Tóth Árpád Kaffka Margit és Lesznai Anna szövegeiben is kiemeli a feminin vonásokat, így kapcsolva össze a három szerző szövegeinek világát.⁸ Ebben a kései kritikában már megemlíti Lányi

732-733.) „Ó drága nyár, ezüstös végig” (*Nyárfa*, Nyugat, 1912/16. aug. 16. 260.) „ezüst madár” (*Aranyvár és ezüstmadár*, Nyugat 1910/24. dec. 16. 1849.) „ezüst hangjai fuvoláknak” (*Novemberest*, Nyugat 1910/24. dec. 16. 1850.)

⁴ Tóth Árpád nagy valószínűséggel a *Megállt és apadóban* című versre gondolhat, amelynek egyik sora így szól: „Voltál a szépség szent patakja/Ezüstlő harmatokat szórva...” (Nyugat 1911/11. jún. 01. 1044-1045.) Az *ezüstpatak* kifejezés szerepel a *Májusi vízió* című versben is: „A hűs ezüstpatakból mi lett:/bűzhödt párájú vad méregfolyam...”

⁵ KOSÁRYNÉ RÉZ Lola, *Lányi Sarolta versei*, Nyugat, 1921/14. júl. 16. 1121-1122.

⁶ NÉMETH László, *Kaffka Margit = Két nemzedék*, Bp., Magvető és Szépirodalmi, 1970, 121.

⁷ MÓRICZ Zsigmond, *Kaffka Margit*, Nyugat, 1912/3. febr. 1. 212-217.

⁸ TÓTH Árpád, *Lányi Sarolta*, Nyugat, 1922/11. jún. 1. 766-768. „Mi tette olyan varázslatosan új hatásúvá Lányi Sarolta megjelenését a huszadik század eleji magyar lírában? Talán az, hogy *nő* volt s a női léleknek adott új, adekvát kifejeződést a férfiak koncertjében? Mindenesetre ez is. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy nőköltőink mások is voltak s a fájó idegek tépett zenéjű hárfáján játszó Kaffka Margit, vagy a kábító,

„versírói póztalanságát”, ahogyan pontosabban megfogalmazza „lírai közvetlenségét”. Azért ragadható meg ebből a nézőpontból a szerzőnő versbeszéde, mert Tóth szerint ez hiányzott leginkább akkoriban a Nyugatból, és úgy látja, pontosan Lányival pótolható ez a hiányosság. Nehezen érthetünk egyet Tóth Árpáddal a versek ugyanis nem mentesek a „régii retorikus iskola rekvizitumaitól” a szövegek patetikusak és különösen Ady-áthallásokkal terheltek. Kétségtelen és elvitathatatlan, hogy az erős maszkulinitást sugalló Nyugatban úde jelenség volt egy-egy „női szöveg”, amelyek közül több nemcsak női témákat fogalmaz meg, de megjelenít egy sajátos *női hangon szóló* szöveget is, gondolhatunk itt az anyaság később a nagymama-lét gondolataival foglalkozó versekre,⁹ vagy női test érzékibe hajló leírásain túl a költőnő szerep definiálására is. A korabeli kritikákból látszik, hogy a női szöveg, a női vers, a női beszédmód kizárólag a női identitáshoz tartozó témák versbéli megformálására vonatkozik. Schöpflin Aladár „*kézimunka dilettantizmus*”¹⁰ kifejezése találóan fogalmazza meg a férfiírók erre vonatkozó aggályait. A korszak nőíróinak szövegeit feminista kritika eszközeivel vizsgálók közül többen is megállapítják, hogy a nőiség minden esetben *másságként* jelenik meg. Az persze csupán szemlélet kérdése, vajon a nőiség a női nézőpont milyen kritikai aspektus alá vonja az egyes szövegeket és, hogy miképp kerül ez az értelmezés kontextusába és főleg hogyan viszonyul mindez a női szövegek patriarchális ítélete alá. Lányi Sarolta 1912 és 1975 között a következő önálló kötetekkel jelentkezett: *Ajándék* 1912, *A távozó* 1915, *Napjaim*, 1922, *Számlálatlan évek* 1947, *Kései ajándék* 1951, *Őszi kert* 1956, *Énekszó* 1963, *Múlt és jelenidő* 1966, *Téli hajnal* 1971, *Feledni kár* 1975. Posztumusz gyűjteményként jelent meg Szabadkán 1982-ben a *Próbatétel* című kötet.

Az életmű, amely több kötetre rúg szinte teljesen feldolgozatlan, a Nyugatban megjelent írások sem igazán a versekről inkább a szerzőnőről szólnak. A Herczeg Tünde szerkesztette Lányi-bibliográfia tanúsága szerint a szerző verseiről, nevezetesen a *Számlálatlan évek* című kötetéről írást közölt az Új Idők folyóirat,¹¹ amely saját kiadóval is

virágporzót sodró, tavaszi szélzúgására emlékeztető Lesznai Anna-féle versek talán közelebből álltak a kor lelkéhez, mint ez a nagyon fiatal, érzelmi komplikáltságokat alig mutató leány. S azt is emlékünke kell idéznünk, hogy az egész új lírai mozgalomnak volt valami egyetemesen *nőies lágyságú* jellege, amelynek nem volt szüksége arra, hogy fiatal költőnők gazdagítsák feminin vonásokkal.”

⁹ *Az anya dalol* (1918), *Lidike* (1951), *Csendes köszöntő* (1955)

¹⁰ SCHÖPFLIN Aladár, *Kaffka Margit*, Nyugat, 1912/24. dec. 16. 937-944.

„Körülbelül Kaffka Margit a magyar irodalomban az első asszony, akiben az író minden asszonyi *kézimunka-dilettantizmustól* megtisztulva, igaz művészi mivoltában nyilatkozik meg, de asszonyosságának teljes megőrzésével. Elődei csaknem kivétel nélkül meglehetősen kompromittáltak az írónő nevet, amely selejtes minőségű és gyanús jóhiszeműségű írással vált egyértelművé.”

¹¹ V.M., *Számlálatlan évek. Lányi Sarolta versei*, Új Idők, 1947. aug. 2. 31. szám, 107.

rendelkezett¹² és Herczeg Ferenc szerkesztése alatt a századforduló női olvasóit megcélzó, népszerű képes hetilapjaként működött.¹³ A későbbi kötetekről rövid recenziókat közöl a Kritika folyóirat, amely a szerző 60-as években megjelent írásait méltatja. Ezek közül kiemelkedő színvonalú Pomogáts Béla tanulmánya,¹⁴ amelyben a kritikus Lányi költészetében kiemeli a póz és a romantikus fokozás elvetését, a valóságábrázolás iránti fogékonyságot, de hangsúlyozza a női lélek sajátos gyengéd ábrázolásmódját, és a részvétet a forradalmi és az emigrációs témákkal kapcsolatban. Ugyanerről a kötetéről közöl írást Stetka Éva 1967-ben, az Alföldben¹⁵ Arany *Őszikék* ciklusával hasonlítja össze Lányi verseit, elemzésében csupán a tematikai egyezésekről ír, a poétikai sajátosságokat nem említi. Az Élet és irodalom 66-ban¹⁶ a hetvenöt éves Lányit köszönti, 75-ben halálhírét jelenti,¹⁷ 81-ben Lányi születésének 90. évfordulójára emlékezik.¹⁸ Ezek az írások nem elemzik a verseket, csupán az asszony személyiségére fókuszálnak. 84-ben pedig a posztumusz *Próbatétel*ről közöl írást¹⁹. A Nagyvilág²⁰ 66-ban és 76-ban közöl cikket a szerzőről, előbbi születésnapján köszönti, utóbbi „Saska néninek... a szocialista irodalom energikus terjesztőjének”²¹ állít emléket. Kötetbe szerkesztve a 70-es évek végéről néhány személyes visszaemlékező interjú maradt az utókorra, ezek csupán kedves női portrét rajzolnak a szerzőről.²²

„...a rákövetkező napon, 25-én Szt.(álin) beszéde...Az is, amit mondott, annak kristályos logikája s

¹² Az Új Idők kiadó jelentette meg Lányi Sarolta *Számlálatlan évek* című kötetét 1947-ben, de például Füst Milán *A feleségem története* c. regényének első kiadását is 1942-ben.

¹³ KÁDÁR Judit, „*otthonod az uradé*”: *Három 20. századi magyar képes hetilap nőképe* című tanulmányában az *Új Idők*ben (1895-1949) második világháború után a *Nők Lapjában* és elődjében, az *Asszonyokban* miként változott az elmúlt száz évben az ideális nő képe, a női szerepmodell, és miként alakultak át a sztereotípiák.

¹⁴ POMOGÁTS Béla, *Lányi Sarolta, Múlt és jelenidő*, Kritika, 1966/7, 53-54.

¹⁵ STETKA Éva, *Lányi Sarolta: Múlt és jelenidő*, Alföld, 1967/2, 92.

¹⁶ MOLNÁR Zoltán, *Saska – 75 éves*, Élet és Irodalom, 1966/23, jún. 4., 2.

¹⁷ MÁRIÁSSY Judit, *Lányi Sarolta*, Élet és Irodalom, 1975/46, nov. 15., 10.

¹⁸ VARGA Domokos, *A csöndes: Kilencven éve született Lányi Sarolta*, Élet és Irodalom, 1981/23, jún. 6., 7.

¹⁹ PÉTER László, *A költőnő moszkvai naplója*, Élet és Irodalom, 1984/16, ápr. 20., 6.

²⁰ Lányi Sarolta műveinek válogatott bibliográfiáját Herczeg Tünde szerkesztette.

(www.nyugat.oszk.hu/tanulmányok/lanyi_tan.htm.)

²¹ GY. A., *Lányi Sarolta köszöntése*, Nagyvilág, 1966/7, 1113., ELBERT János, *Lányi Sarolta (1891-1975)* Nagyvilág, 1976/1, 139.

²² FÖLDES Anna, „*Születtem, szerettem, szültem*” = *Uő, a nő szerepe: főszerep*, Bp., Szépirodalmi, 1972, 169-178., ILLÉS Lajos, *Kezdet és kibontakozás*, Bp., Szépirodalmi, 1974, 144-149.

igazsága (?!) nagyon sokat adott nekem megéreztem benne azt a bizonyos délszaki muskotályos ízt, ami közel hozta az egész embert a maga nagyságában(...) A napsütötte szőlősdombok édes párolgását itta a fülem...”²³

(Naplóbejegyzés=L.S., *Próbatétel*, 1936. XI.27.)

Átpolitizált költészet

Lányi Sarolta egészen 1925-ig publikált a folyóiratban, még akkor is küldött írásokat, amikor férjét követve a Szovjetunióba emigrált. Az életmű megítélésében nyilvánvalóan közrejátszik a szerzőnek a kommunista pártban betöltött szerepe a Sztálint és Lenint, Dimitrovot megéneklő költemények, vagy a *Próbatétel* címmel közreadott 1935-1937 között vezetett napló, amelyben megrázó őszinteséggel vall politikai elkötelezettségéről, párthűségéről. Lányi Sarolta 1922-ben távozott hazánkából, követte férjét Czóbel Ernő irodalomtörténész. Az 1922. májusában, a tiszteletére rendezett esten, a Zeneakadémián a Nyugat szerzői búcsúztatták, erre az alkalomra írta *Távolodó ének* című versét. Önként vállalt emigrációjának oka, hogy Czóbelt az ellenforradalom börtöneiből 1922 áprilisában „cserélték ki” a Szovjetunió területén élt volt hadifogoly tisztékért.²⁴ Czóbel a Szovjetunióban a Marx-Engels Intézet munkatársa lett, az emigrációban a klasszikusokat tanulmányozta, az orosz szerzők kéziratait gyűjtötte össze, rendezte sajtó alá, Lányi ez idő alatt magányosan és betegesen várja, hogy munkához jusson, később fordításokat vállal. Megható, őszinte naplójában a hétköznapi eseményeken kívül ír honvágyáról, az egykori költőtársakkal való termékeny diskurzus lehetőségének hiányáról, röpké meg sem történt liezonjáról egy kedves titokzatos G-vel²⁵ és arról is, hogyan fordítja éjszakánként Puskin költeményeit.²⁶ Lányi Saroltát a kezdetektől foglalkoztatta az *ének*, a *dal* a *vers* keletkezésének története és mechanizmusa, több költemény éneklie meg a költészet ihletett pillanatait, a *szavak rezgését*, a *dal sírását*, a fájdalom vagy a boldogság érzésének versbe foglalását. A kezdeti időkben

²³ LÁNYI Sarolta, *Próbatétel. Versek, novellák, napló*, Szabadka, Életjel Könyvek, 1982, 123. A naplóból részleteket közöl a Kritika Művelődéspolitikai és kritikai lap 1981/6-os júniusi száma, Wintermantel István tanulmányával, Sz. Czóbel Anna kommentárjával.

²⁴ Botka Ferenc tanulmányában olvasható erről részletesebben, www.pim.hu

²⁵ „...újra itt van ez a G., aki, mondom, szimpatikusabb nekem a többinél s mégsem készítek arra, hogy a kollegiális érintkezésem kívül és túl valami más árnyalatot is próbáljak belevinni a beszélgetéseinkbe. Tehát nyilván már teljesen immunis vagyok. Persze csak idegen férfiakkal szemben. (E. tudja legjobban, hogy vele szemben nem.)” *Próbatétel*, 100., Alább „...már csak azért is könnyen maradtam immunis, mert – a hóbuckák miatt karonfogva járván - elég közel volt hozzám ahhoz, hogy erős és kellemetlen szájszaga csökkentse éneklésének élvezetét...” *I.m.*, 102.

²⁶ „Késő éjjel, éjfél körül fejeztem be az írást, miután elkészült az a Puskin-vers, amelynek fordításán régóta kínlódtam. Végre ez is megvan – a „Tél” -, s nem is hangzik oly rosszul, mint gondoltam. Holnap talán még sikerül kettő...S akkor együtt lesz húsz Puskin-vers – magyarul.” *Próbatétel*, 114. (1935.XII.15.)

leggyakrabban a *lant*, a *fuvola* és a *dal*, a *vers* valamint a *zene* szavakhoz tartozó metaforahálóval vezeti be a versről az alkotásról vallott gondolatait, ezek foglalják el versbéli gondolkodásának központi helyét.

„...a vers – az más klímájú termény:
a legtitkoltabb gondolat se restell
vetkezni versre.”
(*Múlt- és jelenidő*, 1964)

Versnyelvi metaforizáció

Lányi Sarolta költészetének elemzéséhez különböző horizontokból közelíthetünk. Egyik lehetősége az elemzésre egy poétikai elemzés, amely a nyugatos költészet textusában kívánja elhelyezni a költő verseit, itt érdemes lenne elvégezni egy összehasonlító elemzést hatástörténeti alapokra helyezkedve. A másik lehetséges út egy a nemi identitás felől közelítő értelmezés, amely nem titkolt szándéka, hogy a női beszédmód felől egyfajta hiánypótló vállalkozásként tekintene a szerző verseire, tematikai és poétikai természetű elemzésekkel, hiszen Lányi vállaltan ír a női sors nehézségeiről és sajátos csak a nőkre jellemző kínokról és boldogságról. Készíthetnénk egy politikai olvasatú elemzést is, és talán emiatt ennyire megkésett a Lányi-recepció, hiszen a Sztálint (*Sztálin*, 1946, *Látomások*, 1951), és Lenint (*Lenin a ravatalon*, 1924), valamint a szovjet és magyar kommunizmust dicsőítő írások (*Moszkvai magyar ének*, 1928, *A szovjet-munka dala*, 1933, *Zetkin Klára emlékének*, 1933, *Dimitrov arca*, 1934, *Húsz év múltán* 1939) publikáltak, és hozzáférhetők, s bár poétikailag nem tartoznak az életmű jelentősebb darabjai közé, sajátosságuk, hogy megférnek néhány mélyen rezignált istenes vers mellett. Nehezíti az elemző dolgát, hogy a költő tizenegy publikált kötetében, valamint a folyóiratokban „szétszórt” versek ugyanazon cím alatt más szöveggel jelentek meg, ezek a szövegvariánsok érintik az életmű szebb darabjait is, mint például az *Egy régen élt költőnőhöz*²⁷ című vers szövegét, olyan kiadásokkal is találkozhatunk, ahol az említett korpusz más cím alatt jelent meg, egyik kötetben az említett módon, míg más kötetekben *Dukai Takács (sic!) Juditnak* cím alatt (*Kései ajándék*, 1951)

²⁷ Az egyik közlés: „Szólj, régi költőasszonyom,/Ki szoknyád súlyos selymeit közönnyel/S a pruszlikod kissé kivágva hordtad;” (más közlésben hiányzik a *súlyos* jelző). A vers 5. sorában olvasható *valál* szó, egy másik kiadásban *voltál*-ként szerepel. A vers 15. sora legalább három változatban is szerepel: „Ó, régi, régi költőasszonyom” (*Őszi kert*, 84.) „Ó, régi költő, költőasszonyom” (*Kései ajándék* 15.)

Jelen esetben mégis inkább egy nem egyedülálló jelenségre kívánom felhívni a figyelmet, nevezetesen a *versbéli én* felépülésének módjára kívánok rákérdezni, az *én*-t a beszélő szubjektumot pedig nem valóságos személy hangjaként, sokkal inkább textualizált jelként tekintem elgondolhatónak.

A szerző már a kezdeteknél is tematizálja magát a költészetet, rákérdez a vers keletkezésének módjára, később azonban, amikor a tehetség elvesztésétől való félelem, az ihletett pillanatok hiába várása válik központi kérdéssé költészetében, lírájában megszólal egy autopoetikus versbeszéd, amely a kezdeti szimbolista költészeténél jelentősebbé teszi a kései verseket. A versalkotás, mint irodalmi téma egész munkásságát meghatározza, az élet és a játék, az élet és az írás, az élet és a dal metaforikus kapcsolatával egyfajta önértelmező versbeszédet alakít ki. Már a korai, a 10-es években publikált költeményekben is olyan poétikai elvek és hatások nyomait találhatjuk meg, amelyek végső megfogalmazásukat csupán az életmű kései szakaszában nyerik el. Ez a költői önértelmezés mintegy a versek születésének interpretációja jelenik meg a szövegekben. Elemzésem tárgyául néhány olyan versszöveget választottam, amelyben a kezdeti zsenyéktől a kései versekig bezárólag tematizáltan van jelen a költemény születésének, a versírás folyamatának interpretációja. Lányi versnyelvi metaforizációs technikáját leginkább a *lant*, *dal*, *vers* szavak szerveződése mentén kívánom megragadni.

A korai versek egyik legszebb darabja a *Régi dal* című költemény, amelyet az *Őszi kert* című kötet tanúsága szerint 1907-ben írt, más források szerint²⁸ 1910. október 30-án publikált a Bácskai Hírlapban, *Némely nők sorsa* címen, akkor még álnéven Csery Évaként. Ez előbbi tizennégy sorból áll és négy versszakra tördelt, az utóbbi tizennyolc soros és egy versszakba szedett. A szövegvariánsoktól eltekintve megállapítható, hogy már ebben a korai versben is jelentkezik a *dal* és jelentése köré szerveződő motívumháló alkalmazása. A szöveg a *néma hegedű* és annak megszólaltatása köré szerveződik, a *szépmívű testű hegedű* képéhez a *néma*, *alvó*, *muzsikátlan*, *árva* jelzők kapcsolódnak. A szöveg tanúsága szerint a hegedű *dallal álmodik*, egy *művészkéz* érintéséről, amely hatására megszülethet a *dal*, az álmodott teremtett alkotás, de vágya nem válhat valóra, hiszen *művészkéz* helyett egy *vad fiú* érkezik, aki nem tudván játszani a hangszeren *dühös lett és összetörte azt*. A művészet megszületésének feltétele a készségek birtokában lévő művész alkotóereje és tehetsége. A két vers, noha mindkettő kisebb variánsoktól eltekintve ugyanarról szól, a megváltoztatott címmel összeolvasva kapcsolatba hozható a nemi identitás kérdésével is. A *Régi dalként*

²⁸ A *Próbatétel* című kötet 141. oldalán Dér Zoltán hivatkozása.

ismert másik vers címe ugyanis *Némely nők sorsa*, ezzel a címmel a *Próbatétel* című kötetben publikálták a verset. Ezzel a paratextussal összeolvasva a szöveget, egy másik értelmezés is lehetségessé válik. A néma hegedű szépmívű teste kapcsolatba hozható a női test ábrázolásával, amely művészkéz érintésére vágyik, hiszen csak így teljesítheti be pályáját. A művészet, a zene hangszere tehát női, de az alkotás férfi princípium, a teremtéshez tehát ahogyan férfira és nőre is szükség van, esetünkben a dal születéséhez a hangszer és a tehetséges művészkéz egyesülése elengedhetetlen. Egy másik korai versében, amelyet *Rajongás* címmel szerkesztett 1956-ban, az *Őszi kert* című kötetbe, és 1963-ban az *Énekszó* című kötetben is megjelent, a költemény eredeti címe *Rajongó vers* volt, és a Nyugat 1911/21. számában jelent meg. Az említettekhez hasonlóan a szövegben magát a *Lírá*t szólítja meg a beszélő *bársonyhomlokos, szikrázófürtű férfiangyalként* megszemélyesítve azt. A *Líra* tehát férfias jegyekkel rendelkező *angyal, aranyhanggal*, szakralitását bizonyítandó szól a kérés: *Szenteld te dallá e sírást, így az alkotás folyamatát megemeli a valóságos, természetutánzó síktól, a természetfeletti dimenzióba.* A nemi identitás kérdése ebben a szövegben is megmutatkozik, hiszen a versbeli beszélő megszólítja a költészetet megszemélyesítő *Lírá*t magát, a *férfiangyalt*, akit ébren vár, hogy egyesüljön vele, indoklása egyértelmű, hiszen a vers utolsó sora így szól: *Így várlak én, mert földi férfi/Testetlen vágyamat nem érti.* Egy férfi után vágyakozó asszony szólal meg a szövegben, aki az ihlet perceiben nem valóságosan, csupán az ideák szintjén egyesül magával a költészettel. Az erotikusság atmoszféráját a közvetett kifejezésmód adja, az alkotás az ihlet pillanata a karnális szexuális viszonyt transzcendens síkba emeli aszexuális testetlen egyesüléssé.

A versalkotás a témája az 1911-es *Egy régen élt költőnőhöz*,²⁹ című versnek, amely más kötetekben a *Dukai Takács Juditnak*³⁰ címmel jelent meg. Megtévesztő, hogy egy hasonló című vers is megjelent *Egy költőnőhöz*³¹ cím alatt, amelynek szövege teljesen eltér az említett *Egy régen élt költőnőhöz* című költeménytől, amelynek szintén van egy másik verziója *Költőnő*³² címmel. A szövegvariánsok az életműben azonban jellemzően kevésbé befolyásolják a vers szövegének jelentését, a Dukai Takács Juditot köszöntő írás a költőnőt szólítja meg, akinek külső személyiségjegyei között nőiségére jellemző ruhaviselései szokásai tételeződnek a versben, *szoknyájának súlyos selymei, pruszlikja, amelyet kissé kivágva hordott, szeme, amelyet férfinépre emelt.* Az asszony a *nő* attribútumai mellett

²⁹ LÁNYI Sarolta, *Egy régen élt költőnőhöz (1911)* = Uő, *Őszi kert*, Bp., Magvető, 1956, 83.

³⁰ LÁNYI Sarolta, *Dukai Takács Juditnak (1911)* = Uő, *Feledni kár*, Bp., Magvető, 1975, 117., és Uő, *Kései ajándék*, Bp., Szépirodalmi, 1951, 15.

³¹ LÁNYI Sarolta, *Egy költőnőhöz* = Uő, *Feledni kár*, Bp., Magvető, 1965, 93.

³² LÁNYI Sarolta, *Költőnő* = Uő., *Téli hajnal*, Bp., Magvető, 1975, 31-32.

később feltűnnek a *költő* attribútumai is, jelesül a *lúdtoll*, a *dal* és az *írás* szavakban. A versszöveg egy a feleség-identitásban csalódott asszonyt fest le, akinek férje *bortívó, egyéb urakkal zajban dáridózó, duhaj, egyéb nőt ölelő* férfiként ábrázolódik, így az asszony, aki különleges, hiszen eltér a (*koránfekvő kis nőruhás tyukok*)-tól, szelíd szívét lúd tollára tűzve, írva sírva várja a hajnalt. A női szerep áttolódik, áttevődik a költőnő szerepre, az asszony csupán szinekdochikusan a szívével ábrázolódik, a *lúdtoll* pedig a versírás, a költészet attribútumaként tételeződik. A *lúdtoll*, amely a pszichoanalitikus diskurzusokban egyben fallikus szimbólumként mintegy fegyverré válik, az egyetlen eszköz arra, az asszony a borissza férjet legyőzze vele, férfiként, férfi-foglalkozást az írást, a költészetet választva győztes megoldásként. A vers egy kérdéssel zárul, amit megszólításként is értelmezhetnénk, hiszen olyan, mintha a versbeszélő önmaga felé fordulna: *Jobb volt, hogy eldaloltad éneked?/Szólj, régi költőasszonyom,/Jobb volt így neked?*

...az *écriture féminine* olyan beszédmódot tesz lehetővé a nők által írottakról, amely érvényt szerez a nőies *értékének*, s a feminista irodalomtudomány kutatandó témáit a különbözőség analízisével azonosítja.³³

Az álruhás versbeszél(n)ő

A vers teremtése avatódik témává a *Múlt és jelenidő* (1964), az *Álruhában* (1965), az *Ajánlás fiataloknak* (1971) és az *Egy költőnőhöz* (1975), vagy más helyeken *Költőnő* címmel publikált versekben is. Ezek mindegyikében a szavak szintjén is megjelenik a *vers* szó, megénekelve, annak keletkezésének - több helyen, az ihlet hiányában nem-keletkezésének - folyamatát is. Az említett költemények közös sajátossága abban ragadható meg, hogy a versbeszélő az alkotás folyamatát minden esetben az egyesülés a szeretkezés a férfi-nő közti kapcsolat transzcendens síkra emelésével hozza kapcsolatba.

A *Múlt-és jelenidő* című költemény ötödik sorában szerepel a *vers* szó először, Hanem a *vers – az más klímájú termény:/a legtítkoltabb gondolat se restell vetkezni versre*. Lányi a gondolatnál is csupaszabb, védtelenebb teremtménynek tekinti a verset, amelyről később megállapítja, hogy *...első személyben/mindig csak versem /beszél helyettem*. Tehát a versben véli magát megragadhatónak. Az *Álruhában* című költeményben mintha továbbírná

³³ Elaine SHOWALTER, *A feminista irodalomtudomány a vadonban*, ford. KÁDÁR Judit, Helikon, 1994/4, 423.

ennek a versben rejtekező *én*-nek a történetét, hiszen arról beszél, hogy *díszes ruhát öltve* idegen nyelvű versek helyett, újra magyar nyelven szólal meg. ...*lógatok rólam álruhám díszei,/mint ócska, vedlett rongyok./Mit tegyek-/Lemondok/a gazdag jelmezekről. Lehet csúnya,/de legyen rámszabott a gúnya.* A díszes ruhába, öltözés, a jelmezbe bújás, a vetkőzés mind a nőies rejtekezés csábítás jelentésköréhez kapcsolja a versek születésének folyamatát. A szöveg az *öltözés, vetkőzés, ruha, álruha, dísz, gúnya* szavakkal közös jelentésmezőbe tereli az értelmezést, az alkotás folyamata így kifejezetten átretorizált térbe kerül, ezzel a szexuális érintkezés megjelenítése helyett a férfi-nő viszonyt az udvarlásban használt gesztusrendszer alkalmazásával helyettesíti.

Az *Ajánlás fiataloknak* című szöveg egy kiszólással indít *Legényfiú, kamaszlány/légy kíváncsi rám,/mint én terád...*A hatodik sorban szövegszerűen is megjelenik a *vers* szó, *Ha magad nem írsz is verset...* majd később a tizennegyedik sorban felerősödik a *vers* szerepe, összekapcsolódik az olvasóval *A vers/rólad vesz/vagy benned szeretne látni/példát.* Az alkotás mimetikus módozata helyett egy újfajta, nem-arisztotelizáló aktusra hívja fel a figyelmet: *Légy hát/te is kíváncsi rám./De ne az életgyúrte arcra,/hanem a harcra,/amit megvívtam száz csatán/önmagammal.*

Az életmű talán egyik legszebb verse az *Egy költőnőhöz* című, amelyben a versalkotás, sajátos női identitású cselekedetté válik, *Tengersok a szavad./Hogy bírod egymagad?/Szókkal szeretkezel -/ebbe feledkezel.* A szeretkező alany *női* mivolta csak a vers folytatásában érthető meg, hiszen később így szól a versbeszélő *Szültél az Egy helyett/ezernyt: verseket./Szép versek anyja vagy,/Sarjaid híre nagy,/más nyelven is élnek,/mind rólad beszélnek.* A vers megalkotása, a női teremtő erő jelentéskörével kapcsolódik tehát össze. A kései versekben gyakoribb a nemiségre utalás, ennek nyilvánvaló oka a századfordulónak az az eszméje, amely a nyílt szexuális ábrázolást tiltó konvenciókhoz ragaszkodott, a későbbi évtizedek viszont a szocialista erkölcs tilalma alá vonta a testiség ábrázolását.

Lányi költészetének említett darabjai okot adhatnak a szerzőnő (újra)felfedezésére, amelyre kizárólag a szövegek poétikai elemzésével kerülhet sor, lebontva azt a politizált olvasatot, amely hosszú évtizedek óta megakadályozza a költő sajátos női beszédmódú verseinek tüzetes vizsgálatát.